

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย
นิราศภูเขาทอง

สุนันท์ จันทรวีเมลิอง

หนังสือสำหรับค้นคว้าอ้างอิง

เลาเวี๋องวรรณคดีไทย นิราศภูเขาทอง

สำหรับ

นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

สาระที่ ๕ : วรรณกรรม และวรรณคดี

มาตรฐาน ท ๕.๑ : เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรม
ไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

สุนันท์ จันทรวีเมธียง

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย นิราศภูเขาทอง

ภาพปก : สุเทพ กิตติพิทักษ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

สุนันท์ จันทรีวิเมื่อง.

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย นิราศภูเขาทอง.-- กรุงเทพฯ : แม็ค, 2547.

96 หน้า.

1. นิราศ.--ประวัติและวิจารณ์. I. ชื่อเรื่อง.

895.911209

ISBN : 974-261-639-6

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

บริษัทของสงวนลิขสิทธิ์ ห้ามมิให้ผู้ใดนำส่วนหนึ่งส่วนใด หรือตอนหนึ่งตอนใด
ของเนื้อเรื่อง ภาพประกอบและอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ไปทำการคัดลอก
โดยวิธีพิมพ์ดีด เรียงตัว อัดสำเนา ถ่ายฟิล์ม ถ่ายเอกสาร
พิมพ์โดยเครื่องจักร หรือวิธีการอื่นใดเพื่อนำไปแจก จำหน่าย

พิมพ์ครั้งที่ 2 : พ.ศ. 2547 จำนวน : 3,000 เล่ม

ราคา : 70 บาท

จัดจำหน่ายโดย บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด

การสั่งซื้อ : ส่งธนาคัตติสั่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว ในนาม อาจารย์พีระ พนาสุภน

9/99 อาคารแม็ค ขอยลาดพร้าว 38 ถนนลาดพร้าว แขวงจันทราเกษม

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทร. 0-2938-2022-7 แฟกซ์ 0-2938-2028

พิมพ์ที่ หก. วีเจ พรินตติ้ง

โทร. 0-2424-7815

คำนำ

นิราศภูเขาทอง เป็นนิราศที่ได้รับการยกย่องจากผู้อ่านทั่วไปว่าเป็นนิราศเรื่องยอดเยี่ยมที่สุดในบรรดานิราศ ๙ เรื่อง ที่สุนทรภู่แต่งขึ้น เนื่องจากมีความสมบูรณ์ในด้านกระบวนกลอน ตลอดจนการเลือกสรรถ้อยคำและภาษาที่ประณีตงดงามลึกซึ้ง สร้างความรู้สึกละเทือนใจแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

ในด้านเนื้อเรื่องนิราศภูเขาทองได้ให้คุณค่านับการแก่ผู้อ่าน โดยเฉพาะเรื่องราวชีวิต ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของสุนทรภู่ที่สะท้อนไว้ในนิราศภูเขาทองอย่างชัดเจนยิ่ง รวมทั้งเนื้อเรื่องในส่วนที่เกี่ยวกับข้อคิดและคติชีวิตนั้น นับได้ว่าเป็นที่ติดหูและติดใจผู้อ่านมาทุกยุคทุกสมัย

นิราศภูเขาทองของสุนทรภู่จึงเป็นนิราศเรื่องหนึ่งที่ควรค่าแก่การนำมาศึกษา เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ตระหนักในคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนี้อย่างถ่องแท้

บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด

สารบัญ

หน้า

ประวัติชีวิตของสุนทรภู่	๓
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนิราศของสุนทรภู่	๑๕
ความหมายของนิราศ	๑๕
รูปแบบนิราศของสุนทรภู่	๑๖
นิราศภูเขาทอง	๑๗
เรื่องย่อ	๑๗
คุณค่าในด้านเนื้อเรื่อง	๒๖
คุณค่าในด้านประวัติชีวิตของสุนทรภู่	๒๖
คุณค่าในด้านแง่คิดและคติชีวิต	๓๕
คุณค่าในด้านความรู้	๓๙
คุณค่าในด้านวรรณศิลป์	๕๓
คำที่เลือกสรร	๕๓
สัมผัส	๕๔
ลีลาจังหวะหรือจังหวะลีลา	๖๕
การเลียนเสียงธรรมชาติ	๖๙
การเล่นคำ	๗๐
การสร้างภาพพจน์	๗๓
สถานที่สำคัญในนิราศภูเขาทอง	๗๖
พระบรมมหาราชวัง	๗๖
วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	๗๘
วัดเขมาภิรตารามราชวรวิหาร	๗๙

วัดหน้าพระเมรุราชิการาม

๘๐

วัดกุเขาทอง

๘๓

วัดอรุณราชวราราม

๘๕

ลำเพ็ญ

๘๖

เกาะเกร็ด

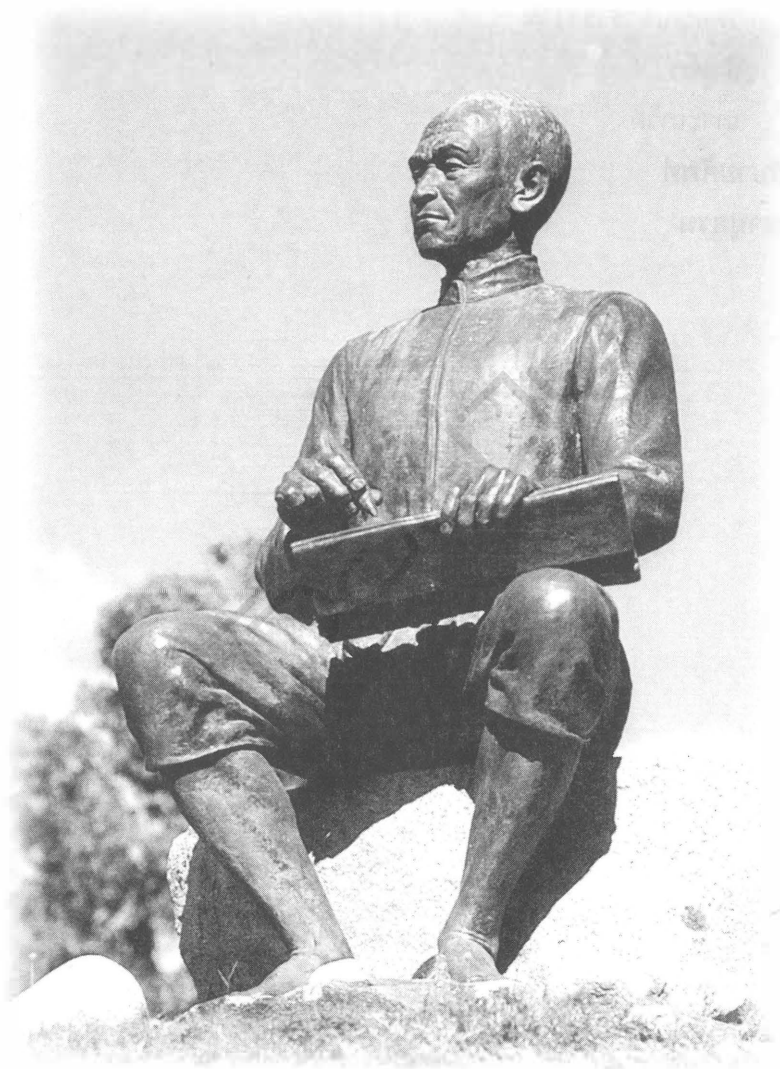
๘๗

คำอธิบายศัพท์

๘๙

บรรณานุกรม

๙๓

ประวัติชีวิตของสุนทรภู่

พระสุนทรโวหาร(ภู่) หรือที่คนทั่วไปเรียกกันเป็นสามัญว่า “สุนทรภู่” นั้น เกิดเมื่อวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้นค่ำ ๑ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๔๔ ตรงกับวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๙ เวลาเช้า ๔ นาฬิกา ณ บริเวณที่เป็นสถานีรถไฟบางกอกน้อยในปัจจุบัน ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-จุฬาโลกมหาราช ปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชจักรีวงศ์

บิดามารดาของสุนทรภู่มิชื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่บรรพบุรุษของทั้งฝ่ายบิดาและมารดานั้นเป็นชาวกรุงศรีอยุธยา เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ บรรพบุรุษข้างฝ่ายบิดาได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ตำบลบ้านกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ส่วนบรรพบุรุษข้างฝ่ายมารดามาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ธนบุรี

บิดามารดาของสุนทรภู่ได้มาอยู่กินกันที่กรุงเทพฯ และได้แยกทางกันเมื่อสุนทรภู่อายุไม่ถึง ๒ ขวบ บิดากลับไปบวชที่บ้านเกิด ในขณะที่มารดามีสามีใหม่และมีบุตรสาวอีก ๒ คนชื่อ ฉิมกับนิ่ม ต่อมาบิดาเลี้ยงของสุนทรภู่จะตายลงหรือเลิกร้างกับมารดาของสุนทรภู่อย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้มารดาต้องพาสุนทรภู่เข้าวัง และถวายตัวเป็นพระนมพระธิดาในกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข หรือที่เรียกกันว่า กรมพระราชวังหลัง สุนทรภู่จึงได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในกรมพระราชวังหลังตั้งแต่นั้นมา

ในวัยเยาว์สุนทรภู่ได้เรียนหนังสือกับพระที่วัดชีปะขาว (วัดศรีสุดาราม) แถวคลองบางกอกน้อย สุนทรภู่มิอุปนิสัยเฉลียวฉลาด มีความรู้ในวิชาเลขและหนังสือ ต่อมาจึงได้สอนวิชาเหล่านี้ที่วัดชีปะขาวแก่ผู้ที่ทำหน้าที่เสมียน

นอกจากสอนหนังสือแล้ว สุนทรภู่ยังประกอบอาชีพเป็นเสมียนนาย ระวัง กรมพระคลังสวน ต่อมาสุนทรภู่ได้ลาออกจากการเป็นเสมียน เนื่องจากอุปนิสัยของสุนทรภู่นั้นไม่ชอบทำงานอย่างอื่นนอกจากแต่งกลอน สุนทรภู่ได้กลับมาอยู่กับมารดาที่พระราชวังหลัง ราว พ.ศ. ๒๓๔๙ ซึ่งขณะนั้นสุนทรภู่น่าจะมีอายุประมาณ ๒๐ ปี ในช่วงนี้สุนทรภู่คงจะได้แต่งบทกลอนเบ็ดเตล็ดต่างๆ แต่สาบสูญเสีย เหลือเพียงนิทานคำกลอนเรื่องโคบุตร ซึ่งถือเป็นวรรณกรรมเรื่องแรกของสุนทรภู่

ขณะที่พำนักอยู่ในบริเวณพระราชวังหลัง สุนทรภู่ได้มีโอกาสพบและรักกับหญิงสาวชาววังคนหนึ่งชื่อ จัน เมื่อกรมพระราชวังหลังทราบเรื่องก็ทรงกริ้ว จึงรับสั่งให้นำสุนทรภู่กับแม่จันไปจองจำไว้ แต่จองจำอยู่ได้ไม่นานก็พ้นโทษ เนื่องจากกรมพระราชวังหลังทิวงคต

พอถึงปี พ.ศ. ๒๓๕๐ สุนทรภู่ได้ออกเดินทางไปยังเมืองแกลงเพื่อไปหาบิดาซึ่งขณะนั้นบวชได้ ๒๐ พรรษาแล้ว และเป็นที่พระสุณานุกรมของพระครูธรรมรังสี เจ้าคณะเมืองแกลง การที่สุนทรภู่เดินทางไปเมืองแกลงในครั้งนี้อาจเพราะคิดถึงบิดา หรือต้องการบวชเพื่อล้างอัปมงคลที่ถูกคุมขัง แต่ในที่สุดสุนทรภู่ก็ได้บวชเพราะลี้ภัยเสียก่อน ต้องรักษาตัวอยู่หลายวันจึงหาย หลังจากนั้นสุนทรภู่ก็เดินทางกลับกรุงเทพฯ ในการเดินทางครั้งนี้สุนทรภู่ได้แต่งนิราศเมืองแกลงขึ้น

สุนทรภู่กลับมาอยู่ที่พระราชวังหลัง และถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระองค์เจ้าปทุมวงศ์ (พระโอรสในกรมพระราชวังหลัง) ซึ่งทรงผนวชอยู่ที่วัดระฆัง ในเวลานี้สุนทรภู่ได้แม่จันมาเป็นภรรยาแล้ว เกี่ยวกับเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า คงเป็นเพราะพระอัครชายาในกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (กรมพระราชวังหลัง) พระนามว่าทองอยู่ หรือที่เรียกกันว่า เจ้าครอกข้างใน ซึ่งทรงเป็นเจ้านายของแม่จันโดยตรง ทรงพระเมตตาประทานแม่จันให้แก่สุนทรภู่

ปลายปี พ.ศ. ๒๓๕๐ สุนทรภู่ได้ตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ไปนมัสการพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ซึ่งขณะนั้น สุนทรภู่มิได้มีเรื่องไกรธเคืองกันอยู่ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากนิสัยของสุนทรภู่ที่ชอบดื่มเหล้าจนเมามายหรืออาจเพราะนิสัยเจ้าชู้ของสุนทรภู่ก็เป็นได้ สุนทรภู่ได้ไปพักอยู่ที่ริมบริเวณวัดพระพุทธบาท และได้ไปเที่ยวทางเขาขาด จึงได้พบกับสามเณรรูปหนึ่งสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส การเดินทางในครั้งนี้ สุนทรภู่ได้แต่งนิราศพระบาทขึ้น

หลังกลับจากนมัสการพระพุทธบาทแล้ว สุนทรภู่มิได้คืนดีกับแม่จันท่อมามาแม่จันคงจะไปร้องทุกข์ต่อพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ ในเรื่องที่สุนทรภู่มิได้ชอบดื่มสุรา เป็นเหตุให้พระองค์ขุนเคืองพระทัย สุนทรภู่อีกก็คับแค้นใจจึงลาออกจากความเป็นมหาดเล็ก และท่องเที่ยวไปตามที่ต่างๆ จนไปทำหน้าที่บอกลูกสร้อยลักรา และต่อมาได้บอกบทละครให้แก่คณะของนายบุญยัง ระยะนี้ได้เริ่มแต่งเรื่องลักษณวงศ์

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ก่อนปี พ.ศ. ๒๓๕๖ สุนทรภู่ได้เดินทางไปเพชรบุรีตามลำพัง และได้ไปพักอยู่ที่บ้านหม่อมขุนนาคในกรมพระราชวังหลัง ต่อมาได้ย้ายไปพักอยู่ที่บ้านขุนรองซึ่งเป็นเพื่อนรักกัน สุนทรภู่อยู่ที่เพชรบุรีจนปลายปี พ.ศ. ๒๓๕๖ จึงได้เดินทางกลับกรุงเทพฯ และได้คืนดีกับแม่จัน

ราวปี พ.ศ. ๒๓๕๙ เกิดเหตุพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่ ได้แก่ พระพุทธโฆษาจารย์ (บุญศรี) พระญาณสมโพธิ (เค็ม) และพระมงคลเทพมุนี (จิน) ต้องโทษปาราชิก มีความผิดต้องรับพระราชอาญาจำคุก เป็นเหตุให้เกิดมีการทิ้งบัตรสนเท่ห์ หรือเรียกกันแต่ก่อนว่า ทอดบัตรสนเท่ห์ ซึ่งถือกันว่าเป็นความผิดฉกรรจ์ ถ้าจับได้ผู้ทิ้งบัตรสนเท่ห์จะต้องได้รับอาญาอย่างหนัก คราวนั้นสืบได้ว่ากรมหมื่นศรีสุเรนทร์ ผู้เป็นศิษย์พระพุทธโฆษาจารย์ เป็นผู้ทิ้งบัตรสนเท่ห์กรมหมื่นศรีสุเรนทร์จึงถูกคุมขังจนสิ้นพระชนม์ สุนทรภู่เองก็ตกอยู่ในข่ายต้องสงสัยในฐานะที่เป็นผู้เขียนไม่ใช้ตัวการ แต่ถึงกระนั้นสุนทรภู่ก็ได้พาแม่จันหลบหนีไปซ่อนตัวอยู่ในถ้ำเขาหลวง จังหวัดเพชรบุรี

ถึงปลายปี พ.ศ. ๒๓๖๐ เมื่อเรื่องสงบแล้วสุนทรภู่ได้พาแม่จันออกจากถ้ำมาอยู่ที่บ้านขุนรองซึ่งขณะนั้นได้เปลี่ยนยศเป็นขุนแพ่ง จนถึงต้นปี พ.ศ. ๒๓๖๓ แม่จันตั้งครรรภ์แก่ใกล้คลอด สุนทรภู่จึงอพยพเข้ากรุงเทพฯ หนีพัดบุตรสุนทรภู่กับแม่จันจึงถือกำเนิดในต้นปี พ.ศ. ๒๓๖๓ นี้เอง

ต่อมาสุนทรภู่ได้เข้ารับราชการอยู่ในกรมพระอาลักษณ์ สุนทรภู่ได้แสดงความสามารถในการแต่งบทกลอนถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนเป็นที่พอพระราชหฤทัยหลายครั้ง จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกวีที่ปรึกษาคนหนึ่ง มีตำแหน่งเป็น**ขุนสุนทรโวหาร** และได้รับพระราชทานที่ให้ปลูกบ้านอยู่ได้ทำช่าง ใกล้เคียง ๆ กับวังหลวง สามารถเข้าเฝ้าได้ตลอดเวลา

ในปี พ.ศ. ๒๓๖๔ สุนทรภู่ได้มีภรรยาอีกคนหนึ่งชื่อ **นิ่ม** อยู่ในคลองบางกรวย เป็นเหตุให้แม่จันโกรธและได้พาหนีไปอยู่กับญาติผู้ใหญ่ที่บริเวณพระราชวังหลัง สุนทรภู่กับแม่จันจึงต้องพรางจากกัน ต่อมาสุนทรภู่ได้ตามไปหาแม่จันในขณะที่มีอาการมีนเมาเพราะฤทธิ์สุรา ทำให้เกิดการโต้เถียงและทำร้ายญาติผู้ใหญ่ เมื่อความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์ทรงกริ้วจึงรับสั่งให้จองจำสุนทรภู่ หลังจากนั้นสุนทรภู่กับแม่จันก็เลิกร้างกันไป

ระหว่างถูกจองจำ สุนทรภู่ได้เริ่มแต่งเรื่องพระอภัยมณี เพื่อเลี้ยงตนเอง สุนทรภู่ถูกจองจำอยู่ได้ไม่นานก็พ้นโทษ เนื่องจากต่อกลอนเป็นที่ต้องพระราชหฤทัย จึงได้กลับเข้ารับราชการตามเดิม ขณะนั้นแม่นิ่มได้คลอดลูกเป็นชายชื่อ หนูตาบ

ในระหว่างที่สุนทรภู่ทำหน้าที่กวีที่ปรึกษาอยู่นั้น ได้ทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ขุนเคืองพระทัย เนื่องจากสุนทรภู่แก้บทกลอนของพระองค์ขณะอ่านถวายหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ตอนปลายรัชกาลที่ ๒ ราวปี พ.ศ. ๒๓๖๕-๒๓๖๗ สุนทรภู่ได้มีโอกาสทำหน้าที่ถวายพระอักษรแด่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอาภรณ์ ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นสุนทรภู่ได้แต่งเรื่อง สวัสดิ์รักษา สิงห์ไตรภพ และเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม

ปี พ.ศ. ๒๓๖๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สวรรคต พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระองค์ ในช่วงนี้สุนทรภู่ถูกถอดออกจากบรรดาศักดิ์และออกจากราชการ สุนทรภู่กลัวพระราชภัยจึงออกบวชที่วัดราชบูรณะราชวรวิหาร (วัดเลียบ) ในกรุงเทพฯ ก่อนจะเดินทางท่องเที่ยวไปตามหัวเมืองต่าง ๆ เช่น ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี เป็นต้น โดยพาหนูพัดไปด้วย ในระหว่างจำพรรษาที่เพชรบุรีสุนทรภู่ได้แต่งภาพเขียนสอนอ่านภาษาไทย เรื่องพระไชยสุริยา

ในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ สุนทรภู่ได้เดินทางกลับมาจำพรรษาอยู่ที่วัดราชบูรณะ ขณะนั้นอายุได้ ๔๒ ปี ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๗๒ สมเด็จพระเจ้าฟักกุลททิตพิยวดี พระอัครชายาในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงฝากพระโอรส ๒ พระองค์ คือเจ้าฟักกลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว ซึ่งเป็นพระอนุชาเจ้าฟ้าอาภรณ์ เพื่อให้สุนทรภู่ถวายพระอักษร สุนทรภู่ทำหน้าที่ถวายพระอักษรอยู่ได้ ๑ ปี ทั้งสองพระองค์ก็เสด็จเข้าไปประทับในพระบรมมหาราชวัง สุนทรภู่ขาดผู้อุปการะจึงคิดจะสึก แต่พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ ซึ่งเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบจึงรับอุปการะ สุนทรภู่จึงไม่ได้สึก

ในปี พ.ศ. ๒๓๗๓ สุนทรภู่เกิดเรื่องเดือดร้อนรำคาญใจในระหว่างจำพรรษาอยู่ที่วัดราชบูรณะราชวรวิหาร จึงออกเดินทางไปยังจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนมัสการพระเจดีย์ภูเขาทอง ก่อนออกเดินทางสุนทรภู่ได้แต่งเพลงยาวถวายโอวาทถวายแด่เจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์ เพื่อแสดงความอาลัยและความคิดถึงพระคุณที่ได้ทรงอุปการะมา

การไปนมัสการพระเจดีย์ภูเขาทองในครั้งนี้ สุนทรภู่ได้แต่งนิราศภูเขาทอง ซึ่งเป็นนิราศเรื่องที่เด่นที่สุดในบรรดานิราศทั้ง ๙ เรื่อง เมื่อกลับจากพระนครครีอยุธยาแล้ว สุนทรภู่ก็ไปจำพรรษาอยู่ที่วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) ในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ เมื่อออกพรรษาแล้ว สุนทรภู่ได้อาสาพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ เดินทางไปจังหวัดเพชรบุรี เพื่อขอล้างของแทนความรักจากธิดาขุนแพ่งที่พระองค์เจ้าลักขณานุคุณหมายปอง การเดินทางไปในครั้งนี้สุนทรภู่ได้แต่งนิราศเมืองเพชรขึ้นอีกเรื่องหนึ่งด้วย

เกี่ยวกับระยะเวลาในการแต่งนิราศเมืองเพชรนี้ มีนักวิชาการหลายท่านแสดงความคิดเห็นแตกต่างกันไป มีนักวิชาการส่วนหนึ่งที่เห็นว่านิราศเมืองเพชรนี้เป็นนิราศเรื่องสุดท้ายของสุนทรภู่ ซึ่งน่าจะแต่งขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๔๔-๒๓๔๖ ซึ่งหากเป็นไปตามคำสันนิษฐานดังกล่าว ช่วงนี้จะเป็นช่วงที่สุนทรภู่ได้ฟังพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ดังนั้นการเดินทางไปจังหวัดเพชรบุรีของสุนทรภู่ จึงน่าจะไปตามรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยอาจจะรับสั่งให้สุนทรภู่ไปหาสิ่งของอย่างหนึ่ง หรืออาจจะรับสั่งให้ไปรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง

เมื่อกลับจากจังหวัดเพชรบุรี สุนทรภู่ได้ย้ายมาจำพรรษาอยู่ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ซึ่งขณะนั้นสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเป็นอธิบดีสงฆ์ ในต้นปี พ.ศ. ๒๓๓๗ แม่นิมถึงแก่กรรมลง หนูตาจึงได้มาอยู่กับสุนทรภู่

ต่อมาสุนทรภู่ได้พาหนูพัดซึ่งบวชเป็นเณรและหนูตาบ เดินทางไปวัดเจ้าฟ้าอากาศ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อแสวงหาอายุวัฒนะตามที่ปรากฏในปริศนาลายแทงที่ได้มา แต่ไม่สำเร็จตามที่หวัง การเดินทางครั้งนี้ สุนทรภู่ได้แต่งนิราศวัดเจ้าฟ้าขึ้น โดยแต่งให้เป็นสำนวนของเณรพัด

เมื่อสุนทรภู่เดินทางกลับกรุงเทพฯ แล้วก็ได้ย้ายมาอยู่ที่วัดมหาธาตุตามพระประสงค์ของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ ในช่วงนี้สุนทรภู่ได้แต่งนิราศ

อิเหนา และแต่งเรื่องพระอภัยมณีต่อจากที่ได้แต่งค้างเอาไว้

ต้นปี พ.ศ. ๒๓๓๗ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณสิ้นพระชนม์ ทำให้สุนทรภู่ขาดผู้อุปการะจึงลี้กออกมา รวมเวลาที่บวชในครั้งนี้ ๑๐ พรรษา ขณะนั้นมีอายุได้ ๕๐ ปี

เมื่อลี้กออกมาแล้วสุนทรภู่มีชีวิตที่ลำบาก เนื่องจากไม่มีบ้านอาศัยต้องลอยเรือเที่ยวจอดอยู่ตามสวน หาเลี้ยงชีพด้วยการรับจ้างแต่งบทกลอน หรือขายบทกลอนที่แต่งไว้เป็นนิทาน เช่น เรื่องพระอภัยมณี ลักษณะวงศ์ ระยะเวลาที่ผูกพันกับหนุตาบก็ยังคงอยู่กับบิดา และสุนทรภู่ก็ยังไม่ละนิสัยเจ้าชู้จึงมีภรรยาอีกหลายคน

เมื่อสุนทรภู่ต้องประสบกับความทุกข์ยาก จึงออกบวชอีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับหนุพัตซึ่งมีอายุครบบวชพระ โดยสมเด็จพระปรมาลหุณิศโรสทรวงเป็นผู้รับอุปการะบวชให้ สุนทรภู่ได้มาอยู่ที่วัดเทพธิดาราม ในปี พ.ศ. ๒๓๔๓

ในปี พ.ศ. ๒๓๔๔ สุนทรภู่ได้เดินทางไปจังหวัดสุพรรณบุรีพร้อมกับหนุพัต หนุตาบ ลูกศิษย์คนอื่นๆ รวมทั้งหนูกัลและหนูซุบซึ่งสุนทรภู่รับไว้เป็นบุตรบุญธรรม เพื่อต้องการหาแม่มาทำทองแต่ไม่สำเร็จ การเดินทางในครั้งนี้ สุนทรภู่ได้แต่งโคลงนิราศสุพรรณขึ้น แต่คงไม่ได้แต่งจบในระหว่างการเดินทาง เพราะมีความยาวถึง ๔๖๓ บท

เมื่อสุนทรภู่กลับจากจังหวัดสุพรรณบุรีแล้ว ก็มาอยู่ที่วัดเทพธิดาราม เกิดมีเรื่องไม่สบายใจจึงคิดจะลี้ก แต่เพื่อยุพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ซึ่งเป็นพระพี่นางของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณทรงรับอุปการะ จึงยังมิได้ลี้ก ในระหว่างนี้สุนทรภู่ได้แต่งเรื่องรำพันพิลาปขึ้น

เมื่อออกพรรษาในปี พ.ศ. ๒๓๔๕ สุนทรภู่ได้ลี้กจากพระ ขณะนั้นมีอายุได้ ๕๓ ปี สุนทรภู่ได้รับการอุปการะจากกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพและจากเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ และได้มาพักอยู่ในบริเวณพระราชวังเดิม อันเป็นที่ประทับของเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๔๕ สุนทรภู่ได้เดินทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ และได้แต่งนิราศพระปฐม ซึ่งเป็นนิราศเรื่องสุดท้ายของสุนทรภู่

ในปี พ.ศ. ๒๓๔๘ กรมหมื่นอับสรสุดาเทพประจวบจันทน์พระชนม์ สุนทรภู่จึงอยู่ในอุปการะของเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์เพียงพระองค์เดียว

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อมา ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ขึ้นเป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยให้มีพระยศยิ่งใหญ่เทียบเท่าพระองค์

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ย้ายจากพระราชวังเดิมไปประทับอยู่ที่พระราชวังบวรสถานมงคล(วังหน้า)และทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้สุนทรภู่เป็น**พระสุนทรโวหาร** ตำแหน่งเจ้ากรมพระอาลักษณ์ฝ่ายพระราชวังบวร ขณะมีอายุได้ ๖๖ ปี ในช่วงนี้สุนทรภู่ได้แต่งวรรณคดีอีกหลายเรื่อง ได้แก่ บทละครเรื่องอภัยนุราช เสภาเรื่องพระราชพงศาวดาร บทเห่กล่อมพระบรรทมเรื่องจันระบำเรื่องกาเกี เรื่องพระอภัยมณี และเรื่องโคบุตร

สุนทรภู่ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ ขณะมีอายุได้ ๗๐ ปี รวมเวลารับราชการในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ ๕ ปี

ความรู้ที่อ้อมไปเกี่ยวกับ นิราศภูเขาทองสุนทรภู่

ความหมายของนิราศ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ อธิบายความหมายของคำว่า “นิราศ” ไว้เพียงสั้นๆ ว่าหมายถึง เรื่องราวที่พรรณนาถึงการจากกันหรือจากที่ออกไปในที่ต่างๆ เป็นต้น มักแต่งเป็นกลอนหรือโคลง

เจือ สตะเวทิน ได้อธิบายความหมายของวรรณคดีประเภทนิราศไว้ว่า

“นิราศเป็นคำประพันธ์ที่แต่งในขณะที่ผู้แต่งจากที่อยู่อะไรจะจากจริงหรือสมมติว่าจากไม่สำคัญ ในโอกาสเช่นนั้นคนที่มินิสัยเป็นกวีย่อมอยู่นิ่งไม่ได้เมื่อเห็นหรือผ่านอะไรสะดุดตาสะดุดใจก็นำมาคิดและเขียนลงไว้ อาจเป็นประวัติ คติธรรม และภาษิต หรืออุปมาอุปไมยอันคมคาย หรืออาจเป็นการชมธรรมชาติอย่างน่าเพลิดเพลิน แล้วแต่สิ่งเหล่านี้จะคลไคล นิราศจึงมีลักษณะคล้าย ๆ วรรณกรรมประเภทเดินทางและบันทึกความจำของวรรณคดียุโรป แต่นิราศมีลักษณะพิเศษนอกเหนือไปกว่านั้นคือต้องมีโวหารสังวาสหรือรสพิศวาสประกอบด้วยจึงจะครบลักษณะแห่งศิลปะของนิราศ”

ผู้แต่งจะแสดงโวหารคร่ำครวญและอาลัยคนรักของตนซึ่งอยู่เบื้องหลังจะมีคนรักจริงๆ หรือสมมติว่ามีก็ได้ สำระสำคัญคือ อาศัยอิทธิพลสตรีให้เป็นที่มาแห่งความอ่อนหวานแห่งถ้อยคำ และเป็นห่วงกำเนิดแห่งความเคลิ้มฝันอันเป็นศิลปะของกวีเป็นสำคัญ

รูปแบบนิราศของสุนทรภู่

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวถึงรูปแบบนิราศของสุนทรภู่ไว้ว่า “นิราศของสุนทรภู่เป็นนิราศรูปลักษณะใหม่ กล่าวคือ แต่งด้วยกลอนเพลงยาวเป็นส่วนใหญ่ มีการบรรยายสิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็นตามความเป็นจริง คล้ายเพลงยาวจดหมายเหตุ แต่ก็ผสมการรำพันถึงหญิงที่รักแบบนิราศก่ำสรลงไว้ด้วย พอให้อ่านได้เพลิดเพลินทั้งสองรส นิราศของสุนทรภู่จึงมีวิญญานใหม่ซึ่งไม่เหมือนกับรูปแบบเพลงยาวจดหมายเหตุของโบราณ และไม่เหมือนนิราศก่ำสรลงลง นิราศของสุนทรภู่จึงเป็นที่นิยมอย่างมาก และกลายเป็นรูปแบบแก่นิราศประเภทนี้สืบต่อมาอีกนาน”

ความแพร่หลายของรูปแบบนิราศของสุนทรภู่ นั้น เกิดขึ้นเพราะรูปแบบนี้ตอบสนองความกระหายใคร่รู้ในสถานที่แปลกๆ ใหม่ๆ ซึ่งคนเคยได้ยินชื่อ พร้อมไปกับแง่คิด แง่ชำ ตลอดจนสำนวนไพเราะ รำพันถึงความรักตามที่เป็นจริง มีใช้ความรักและหญิงงามในอุดมคติตามแบบนิราศที่พวกคักตินาโบราณนิยม

นอกจากนี้ เจือ สตะเวทิน ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบนิราศของสุนทรภู่เพิ่มเติมอีกว่า “นิราศของสุนทรภู่เป็นนิราศที่วิเศษยิ่งไปกว่านิราศของกวีท่านอื่นตรงที่ สุนทรภู่จะเล่าประวัติชีวิตของตนเองไว้ในนิราศ บอกเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนต่อชีวิตตน บอกอุปนิสัย และอารมณ์รักอารมณ์ชังไว้ในนิราศ และบอกจนกระทั่งความที่ไม่เป็นมงคลต่อตัวเอง”

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย
นิราศภูเขาทอง

5409021110

MAC
MODERN ACADEMIC CENTER

สัญลักษณ์แห่งคุณภาพทางวิชาการ

MACeducation.com

Your Education Online

www.MACeducation.com

ISBN 974-261-639-6

9 789742 616397

ราคา 70 บาท